

**Sınırlarla Örölmüş Bir
Yaşamdan Sınırları Aşan
Bir Özgürlük Pratiğine:
bell hooks**

Şule Sam

- 92 -

Yetişkin Eğitimi Dergisi'nin bu sayısında tanışacağımız kitap bell hooks'un 1994'te yayımlanan ve 2021'de Türkçeye çevrilen "Sınırları Aşmayı Öğretmek: Özgürlük Pratiği Olarak Eğitim" adlı kitabı. Gerçek adı Gloria Jean Watkins olan yazar; kadın soyunu kabul ederek büyük büyükannesi Bell Blair Hooks'un onuruna aldığı ismini, kim olduğunu değil düşüncelerini ve çalışmalarını öne çıkarmak istediğinden, küçük harflerle yazmayı tercih etmiştir. Yazar bu tercihiyle aslında dili, sınıf ortamının çeşitlilik ve çokkültürlülük ekseninde yeniden düzenlenerek herkese ifade özgürlüğü tanınan bir yere dönüştürülmesinin önündeki bir engel olarak görmekte ve dilin farklılıkları reddeden bir tahakküm aracına dönüştürülmesini eleştirmektedir.

Sınıf ortamını birbirinin varlığını tanımaya ve sesini duymaya imkân sağlayan bir yere dönüştürecek pedagojik yöntemleri feminist teoriyle birleştirerek ele alan hooks; on dört makalenin bir araya getirildiği kitabın giriş bölümünde kendi okul deneyiminden bahsederken, neredeyse tamamı siyahî kadınlardan oluşan ve siyahî çocukları doğru biçimde eğitmeyi politik sorumluluk olarak gören öğretmenlerinin sayesinde öğrenmekten ve okula gitmekten zevk aldığını belirtir. Okul onun için düşünme yoluyla kendini yeniden icat ettiği yerdir.

Öğrenmenin, zihinsel yaşama bağlılığın, beyaz ırkçı sömürgeleştirmenin her tür stratejisine direnmenin temel yöntemlerinden sayılan hegemonya karşıtı bir eylem olduğunu erken yaşta benimsedik (s.8).

Eğitim hayatına beyazların ağırlıkta olduğu bir okulda devam eden bell hooks; burada ayrımcılıkla ve aşağılanmayla yüzleşir, okula duyduğu sevgiyi yitirir. Artık sınıf onun için bir zevk ve coşku mekânı değildir. Bu deneyim ona özgürlük pratiği olarak eğitim ile tahakkümü pekiştirmeye çabalayan eğitim arasındaki farkı öğretir ve tüm okul hayatı bu gerilimli hat üzerinde devam eder. Yaşadığı stres ve sıkıntıya rağmen öğretme ve öğrenme deneyiminin farklı biçimlerini hayal etmeye devam eden hooks'un pedagoji anlayışı bu süreçle birlikte şekillenir. Ona göre sınıf sıkıcı değil, heyecan verici bir yer olmalıdır. Fakat heyecanın yüksek öğrenimde öğrenme süreci için gerekli olduğuna inanılan ciddiyet atmosferini bozacak bir tehlike olarak görüldüğünü söyleyen yazar; heyecanı teşvik etmenin aynı zamanda sınırları aşmak anlamına gelen bir meydan okuma olduğunu belirtir.

Kitabın “Katılımcı Pedagoji” başlığını taşıyan ilk makalesinde bell hooks; öğrencilerin bilgi kısıntıları peşinde koşan kişiler değil, karmaşık yaşamları ve deneyimleri olan “bütün” insanlar olduklarının ve öğrendikleriyle yaşam deneyimleri arasında bağ kuran bilgiye ulaşmak istediklerinin altını çizer. Öğrencilerini böyle gören ve onlarla sadece bilgisini paylaşan değil, aynı zamanda onların entelektüel ve

ruhsal gelişimine de katkı sağlamayı sorumluluk edinen öğretmenlerin bu amaç için gerekli koşulları da sağlaması gerektiğini belirtir. Bu da ancak bütünlüklü öğrenmeyi önceleyen “katılımcı pedagoji” yöntemiyle mümkündür. Bu yöntemin kullanıldığı sınıflar hem öğrenciler hem de öğretmenler tarafından zihin, beden ve ruh birliğinin önemsendiği; mutluluğun ve kendini gerçekleştirmenin önemli kabul edildiği, her iki tarafın da süreç içinde güçlendiği bir ortam sunar. hooks’a ilerici ve bütünlüklü eğitim anlayışını benimsemesinde iki öğretmen ilham kaynağı olmuştur. Biri eleştirel eğitimci Paulo Freire, diğeri Vietnamlı Budist keşiş Thich Nhat Hanh. Yazar Freire’nin, öğrencilerin öğretmenler tarafından verilen bilgiyi tüketmesine ve ezberlemesine dayanan, eğitimde “bankacılık” anlayışı diye tanımladığı yönetime ilişkin görüşlerinin üniversiteye başladığında kendisine meydan okuma gücü verdiğini belirtir. Bilgiye ulaşmak için herkes birlikte emek verdiğinde eğitimin özgürleştirici olabileceği fikrinden yola çıkarak sınıfta strateji geliştirmek için gereken cesareti ve inadı da yine Freire’nin çalışmalarından edindiğini ifade eder. Santa Cruz Üniversitesi’nin öğrencisi ve öğretmeni olduğu dönemde atölye çalışmaları yapmak ve halka açık bir konferans vermek üzere Freire üniversiteye gelir fakat hooks’un bundan haberi olmaz. Sonradan üzülerek öğrenir ki gündeme feminist eleştiriler taşınmasından ve daha önemli konuların konuşulmasına engel olmasından korkulduğu için bu tür toplantılara davet edilmemektedir. Şans eseri konferansa girmeyi başarır ve “cinsiyetçi” olduğuna dair feminist eleştirilerini Freire’ye yöneltir. Böylece tanışırlar ve dostlukları devam eder. Kitabın “Paulo Freire” başlıklı bölümünde hooks bu olayı, Freire’nin üzerinde yarattığı etkiyi, ona duyduğu sevgi ve hayranlığı samimi bir dille anlatır. Kendi ifadesiyle; eserlerinde öğretmenden şifacı diye bahseden Thich Nhat Hanh’ın sosyal katılımcı Budizm felsefesi Freire’nin “düşünme ve eyleme yoluyla dünyayı değiştirme” vurgusuyla birebir örtüşmektedir. Her iki öğretmeni de öğrencileri aktif katılımcı olmaya ve bilinci pratikle ilişkilendirmeye vurgu yapıyorlardı. hooks zihin, beden ve ruh birliğini vurgulayan bir pedagoji üzerine düşünmeyi

öneren Thich Nhat Hanh sayesinde sınıfa bütünlüklü bir organizma olarak bakmanın yollarını aramaya koyulur.

Herkes için adalet ve özgürlüğün hâkim olduğu bir dünya yaratmanın ancak bir değerler devrimiyle mümkün olduğunu düşünen hooks, Martin Luther King'in "Makineler ve bilgisayarlar, kâr güdüsü ve mülkiyetçilik insanlardan daha önemli hâle gelirse, dev üçlüyü, ırkçılığı, maddeciliği ve militarizmi yenemeyiz. Medeniyet, finansal iflasla olduğu kadar, ahlaki ve manevi iflas karşısında da bocalayabilir." sözünü alıntıylaarak dünyanın tam da bu bocalamanın ortasında, bir kaos durumunda olduğunu belirtir. Bu kaosa düzen getireceklerini vaad eden sağ ve muhafazakar egemenler geçmişe dönme eğilimiyle hareket ederek ırkçılığa, yalnızlaşmaya, geleneksel cinsiyetçi roller üzerine kurulu aile yapısının tartışmasız kabulüne dayanan, yalan ve inkâr üzerine kurulu bir tahakküm kültürünü yeniden inşa etmektedirler. hooks bu dayatma karşısında ancak kültürel çeşitliliğe saygı duyarak ve çokkültürlülüğü destekleyerek durmanın mümkün olduğunun altını çizer. Bunu yaparken de çeşitli kültürlerin uysal bir şekilde bir araya gelerek uyumlu bir birliktelik kurmasına dayanan liberal çokkültürlülük modelinin tuzağına düşmemek gerektiğini hatırlatır. Sınıfı herkesin katkı sunduğu demokratik bir ortam hâline getirerek dönüştürücü pedagojinin hedefine ulaşmasını sağlamak için sınıftaki her sese ve her kimliğe yaşam hakkı tanımak, kültürlerin birbiriyle uyum içinde olmasını beklemekten ziyade çatışmaları sürecin doğal bir parçası kabul ederek değişime istekli olmak gerekir. Bu durum eğitimciler açısından otoritenin kaybı olarak algılandığından tedirgin edici olabilmekte ve dirençle karşılanabilmektedir. Sadece eğitimciler için değil, öğrenciler için de alışılmışın dışına çıkmak bir huzursuzluk ve acı kaynağıdır. hooks'un bir öğrencisine ait şu sözler eski düşünme alışkanlıklarını terk edip yeni bakış açıları edinmenin yarattığı duyguyu anlatan çok güzel bir örnektir: "Dersinizi alıyoruz. Dünyayı ırkı, toplumsal cinsiyeti ve sınıfı gözetken eleştirel bakış açısıyla görmeyi öğreniyoruz. Artık

hayattan tat alamayız.” Eğitimcileri, sınıfta bilginin paylaşılma şeklini belirleyen dar sınırların dışına çıkmaya davet eden bell hooks çokkültürlü öğrenmeye alan açacak öğretim stratejileri geliştirmek ve ne kadar rahatsız edici de olsa dönüşüme gönüllü olmak için cesaretlendiriyor.

Hepimiz, akademi ve kültürel yaşamı, eğitim kurumlarını -ve toplumu- değiştirmek istiyorsak önce zihnimizi tümüyle yenilemeye çağırıyoruz. Yaşadığımız, öğrettiğimiz ve çalıştığımız yol kültürel çeşitlilikten duyduğumuz sevinci, adalet tutkumuzu ve özgürlük sevgimizi ancak böyle yansıtabilir (s.38).

bell hooks “Özgürlük Pratiği Olarak Kuram” başlıklı makalesinde kuramın pratikle olan ilişkisini sorgular. Kolektif kurtuluşun bireysel iyileşme sürecini göz ardı etmeden mümkün olabileceğini, bunun da teoriyle pratik arasındaki bağı sağlam kurulmasıyla mümkün olduğunu belirtir. Teoriyi tamamen reddederek pratiği önceleyen ya da pratiği kurama dayalı olmadığı gerekçesiyle değersizleştiren yaklaşımların feminist dönüşümün gerçekleşmesine bir katkı sağlamadığını ifade eder. hooks’a göre kişisel tanıklık, bireysel deneyim, özgürleştirici feminist teorinin üretimi için verimli bir zemin oluşturur; gündelik yaşamın acil sorunlarını çözmeye çalışma süreci, etkinleştiren ve güçlendiren kritik bir kuramlaştırma sürecinin de yapı taşlarıdır.

Ortaklaşa feminist devrime hâlâ ihtiyacımız var. Hareketi sürdürmek için kolektif çözümler arayan feminist düşünürler/kuramcılara minnettarım. Bu ortak arayış bizi her şeyin başladığı yere, kendini yalnız sanan bir kadının ya da çocuğun feminist bir ayaklanma başlattığı, pratiği tanımladığı, yaşanmışlıklardan teoriler ürettiği o ana götürür. . . Feminist bir teori, feminist bir pratik, insanların içteki acıyla doğrudan konuşabilmesini sağlayan şifalı sözler, iyileştirici stratejiler, iyileştirici kuramlar sunabilen devrimci feminist bir hareket yaratabileceğimize şahitlik ettiğim için müteşekkirim (s.76).

Tecrübe aktarımının, soyut şeyleri somut gerçekliğe bağlayarak tartışma zemini yaratması işlevinden bahseden hooks, deneyimle doğrudan ilişkisi yokmuş gibi görünen fikir ve meseleleri öğrencilerin eksiksiz şekilde öğrenebilmesini sağlayabilmek için pedagojik stratejiler geliştirmek gerektiğini belirtir. Katılımın desteklendiği, çokkültürlülüğün değerli görüldüğü, tecrübeden doğan bilginin akademik bilgiyle bağının sağlam bir şekilde kurulduğu bir sınıf; öğrenmeye dair merak ve heyecan duygusunun yüksek olduğu bir mekana dönüşecek, böylece sınırlar aşılacak ve eğitim daha iyi bir dünya yaratma mücadelesinde bir özgürleşme pratiği olarak tarihsel işlevini yerine getirmiş olacaktır.

Akademi cennet değil. Ancak öğrenim cennetin yaratılabileceği bir yer. Sınıf, tüm sınırlamalarıyla olasılık yeri olmayı sürdürüyor. Bu olasılık alanında özgürlük için emek verme, kendimizden ve yoldaşlarımızdan talepte bulunma fırsatımız var: sınırların ötesine geçmenin, sınırları aşmayı öğrenmenin yollarını birlikte hayal ederken bile gerçeklikle yüzleşmemizi sağlayan zihin ve kalp açıklığı şansına sahibiz. İşte bu, özgürlük pratiği olarak eğitim (s.191).

Çok yakın bir tarihte, 15 Aralık 2021'de, yaşama veda eden bell hooks'un anısına saygıyla . . .

İyi okumalar. . .